

Információs Társadalom

Befogadó információs társadalom

szerkesztette: Alföldi István – Molnár Szilárd

Michael Gurstein

Mi a közösségi informatika, és miért fontos?

Dombi Gábor – Molnár Szilárd

A digitális megosztottság fogalmától
az e-inclusion politikájáig

Bernát Anikó – Fábián Zoltán – Galács Anna – Ságvári Bence

Esély és digitális írástudás: médiafogyasztási
és digitális eszközhasználati státuscsoportok
Magyarországon

Információs Társadalom

TÁRSADALOMTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT

Alapítva 2001-ben

Szerkeszti: Pintér Róbert – főszerkesztő

Gyenes Fruzsina

Rohonyi András

A lapszám felkért szerkesztője: Alföldi István – Molnár Szilárd

Infinit Hírlevél rovat szerkesztője: Borovitz Tamás

A Konferenciabeszámoló rovat szerkesztője: Székely Levente

A Kutatási Jelentés című rovat szerkesztője: Molnár Szilárd

Szakmai Klub rovat szerkesztője: Gyenes Fruzsina

A Szemle című rovat szerkesztői: Kollányi Bence – Rab Árpád

Lapterv: Szépkilátás Stúdió

Kiadja:

Az INFONIA (Információs Társadalomért,

Információs Kultúráért) Alapítvány – a Gondolat Kiadó,

a Nemzeti Hírközlési és Informatikai Tanács

együttműködésével

Szerkesztőbizottság: Nyíri Kristóf – elnök

Adam Tolnay

Alföldi István

Berényi Gábor

Demeter Tamás

Kolin Péter

Lajtha György

Mimi Larsson

Molnár Szilárd

Patrizia Bertini

Pintér Róbert

Prazsák Gergő

Székely Iván

A szám megjelenését az NJSZT támogatta

Szerkesztőség: 1111 Budapest, Stoczek u. 2–4. I. em. 108.

Tel.: 463-2526, fax: 463-2547

E-mail: infarsfolyoirat@infonia.hu

Megrendelhető a Gondolat Kiadónál

Tel.: 486-1527

E-mail: gondolat@gondolat.axelero.net

Éves előfizetési díj: 3000 Ft

Készült az OOK Press Nyomdában

Felelős vezető Szatmáry Attila

ISSN 1587-8694

Ez a szám a NKTH Apponyi Albert Program Mecenatúra Pályázata segítségével készült.

BEKÖSZÖNTŐ

5

Dombi Gábor – Molnár Szilárd

A digitális megosztottság fogalmától az e-inclusion politikájáig

Alig több mint egy évtizeddel ezelőtt még az információk, illetve az ezeket hordozó és továbbító info-kommunikációs eszközök pusztán fizikai hozzáférési lehetőségeinek eltéréseiből, az ún. digitális megosztottságból adódó társadalmi-gazdasági különbségeket hangsúlyoztuk, nem a problémák megoldására, hanem magára a jelenségre koncentrálva. Mégis e fogalom segítségével sikerült felhívni a figyelmet arra, hogy még a fejlett információs társadalmak is jelentős mértékben megosztottak, hiszen az IKT-eszközök elterjedése jelentős mértékben felerősítette a már meglévő gazdasági, jövedelmi, foglalkoztatottsági stb. különbségeket. Az IKT-eszközök készségszintű, hétköznapi használata például a kommunikációban, a tanulásban, a munkavégzésben, a művelődésben, a szolgáltatások elérésében az életminőséget és az életesélyeket befolyásoló tényezővé vált. E minőségi változás következményeként mára Európában politikai normává vált a „befogadó információs társadalom” (*e-inclusion*) programja, amely már nem a „szakadékra” reflektál, hanem az azt áthidalni képes eszközöket és lehetőségeket helyezi a középpontba.

Kulcsszavak: e-befogadás (*e-inclusion*), társadalmi integráció, öregedő társadalom

7

Michael Gurstein

Mi a közösségi informatika, és miért fontos?

A tanulmány bevezetést nyújt a közösségi informatika (KI) szakterületének megismeréséhez. A szerző meghatározása szerint a közösségi informatika az IKT olyan, közösségi célok elérése érdekében történő alkalmazását és fejlesztését jelenti, amely túlmutat a „digitális szakadék” problematikáján, és magában foglalja az IKT hozzáférhetővé és hasznosan alkalmazhatóvá tételét a helyi gazdasági fejlődés, a társadalmi igazságosság és a politikai részvétel elősegítésére a kirekesztett csoportok körében. A KI másfajta stratégiákat kíván meg, mint az egyéni számítógép-használat, illetve internetelérés. Elsősorban a fejlődő országok igényeihez alkalmazkodik, de a fejlett országokban is kívánatos lehet főként a társadalom szegényebb és marginalizált rétegeiben, az idősek körében vagy a távoli vidéki területeken élő közösségek esetében. A KI igényt tarthat az IKT szakembereinek és tudományos kutatóinak, valamint mindazoknak az érdeklődésére, akik a közösségi alapú információs technológiákkal foglalkoznak. Kapcsolatot teremt az egyik oldalról a tudományos elméletek és a kutatás, a másik oldalról pedig a ma globális szinten tízezerszámra működő közösségi hálózatok, közösségi technológiai központok, teleközpontok, közösségi kommunikációs központok és teleházak tapasztalatai alapján felmerülő gyakorlati és politikai kérdések között.

Kulcsszavak: közösségi informatika, információs és kommunikációs technológia (IKT), közösségi folyamatok, digitális szakadék, lokális gazdasági fejlődés, társadalmi igazságosság, politikai cselekvőképesség, internet, információs rendszerek, vezetői információs rendszerek, közösségi hálózatok.

17

Galács Anna – Ságvári Bence

Digitális döntések és másodlagos egyenlőtlenségek: a digitális megosztottság új koncepciói szerinti vizsgálat Magyarországon

A tanulmány a digitális megosztottság kétféle nem hagyományos értelmezésének keretében elemzi a magyarországi internethasználók, illetve a nem internetezőkhöz tartozókat. A fogyasztói-felhasználói digitális döntések elemzési keretében arra fókuszál, hogy az internethasználat elutasítása mögött milyen mértékben húzódnak meg racionális, valódi kipróbáláson és információkon alapuló döntéshelyzetek. Úgy tűnik, Magyarországon ez a szempontrendszer nem gyakori: a nem használók viszonylag ritkán hivatkoznak anyagi vagy tudásbeli korlátokra, ezzel szemben főleg motivációs érveket hangsúlyoznak. Ezek a motivációs indokok azonban nincsenek valódi tapasztalatokkal alátámasztva. A másodlagos digitális egyenlőtlenségekkel kapcsolatos vizsgálatok azt mutatják, hogy az elemzett dimenziók közül a legtöbb esetben felfedezhetőek különbségek az internethasználók egyes csoportjai között, és ezek általában a hagyományos demográfiai választóvonalak (pl. életkor, iskolai végzettség, lakóhely) mentén húzódnak. Ugyanakkor egyes dimenziókban a különbségek kiváltó és fenntartó okai között új változók is megjelennek.

Kulcsszavak: digitális megosztottság, digitális döntés, motivációs akadályok, másodlagos egyenlőtlenség

37

Kollányi Bence – Kurucz Erika

Fapados internetszolgáltató a végeken. Kísérlet a leszakadó társadalmi csoportok integrációjára

A tanulmányban ismertetett és elemzett *WiFi falu* program az állami, a civil és az üzleti szektorok összefogásával kínál vezeték nélküli internet-hozzáférést és használt számítógépeket a Magyarország leginkább hátrányos helyzetű kistérségeiben élő egyéneknek és családoknak. A program kimondott célja, hogy a térségben élő roma fiatalok mobilizációs esélyeit javítsa a digitális eszközök elterjesztése révén. A tanulmány bemutatja a kezdeményezés célcsoportjának gazdasági és társadalmi helyzetét, és ismerteti az IKT szerepét a vidékfejlesztésben. Az elmúlt évek talán legnagyobb e-befogadási kezdeményezésének társadalmi hatásai ma még nem ismeretesek, a szerzők ezért forgatókönyvek formájában mutatják be a program lehetséges kimeneteleit.

Kulcsszavak: e-befogadás, IKT-használat roma közösségekben, társadalmi integráció, vidékfejlesztés

53

Laufer László – Konecz Péter

Információs technológiák segítő alkalmazásai

A tanulmány szerzői áttekintést nyújtanak a fogyatékkal élők és az idősek számára készített informatikai eszközök fejlesztésének irányairól. Először körülírják a fogalom különböző meghatározásait és a megváltozott képességek rendszerezési lehetőségeit. Bemutatják a funkcióképességek, a fogyatékoságnak és az egészségnek a WHO által elfogadott nemzetközi osztályozási rendszerét (ICF) és annak alkalmazását a területen. A tanulmány második részében példákat mutatnak be a segítő technológiák alkalmazásaira, különös tekintettel a hazai fejlesztésekre, illetve a csúcstechnológiát képviselő nemzetközi megoldásokra. A segítő rendszerek egy része körülveszi a fogyatékkal élő vagy idős felhasználót, valamiféle intelligens környezetet biztosítva számára, míg más eszközök egy-egy funkció gyakorlásában vagy valamilyen tevékenység végzésében vannak használói segítségére. Az utolsó részben áttekintést kapunk azokról a kritikus sikerténye-

zőkről, melyek kulcsszerepet töltenek be abban, hogy mely termékeket használnak csak szűk körben, és melyeket alkalmaznak és fogadnak el a speciális igényű célcsoportokban.
Kulcsszavak: segítő technológiák, osztályozás, ICF, környezeti intelligencia, agyszámítógép interfész, bionikus technológia, kritikus sikertényezők

70

Fehér Katalin – Kovács Tímea Andrea – Pilinszki Attila
Dokumentumgyűjtemény az e-befogadás témakörében

89

KONFERENCIABESZÁMOLÓ

Alföldi István

Konferencia a digitális esélyegyenlőségről

96

Dombi Gábor

Menekülés előre, avagy az e-befogadás éve

100

OLVASÁS KÖZBEN

Csepeli György

A legújabb osztály

102

INFINIT HÍRLEVÉL

Kurucz Erika

Szükség van-e roma e-inclusion programokra?

106

KUTATÁSI JELENTÉS

Bernát Anikó – Fábián Zoltán – Galács Anna – Ságvári Bence

Esély és digitális írástudás: médiafogyasztási és digitális eszközhasználati státuscsoportok Magyarországon

110

SZEMLE

134

CONTENTS

139

Beköszöntő

Befogadó információs társadalmat!

2008 a befogadó információs társadalom (az „e-befogadás”) éve az Európai Unióban. Talán meglepő, de az Európai Unió (EU27) átlagában is magas – 40 százalék körüli – azoknak az aránya, akiknek semmilyen előnyük nem származik a modern információs és kommunikációs eszközökből. Az egyre határozottabb *e-inclusion* politika arra hívja fel a figyelmet, hogy meg kell akadályozni az IKT-eszközök használata által felerősödött társadalmi-gazdasági különbségek növekedését, hiszen bármennyire is elutasíthatjuk a modern infokommunikációs eszközöket, ezek mindenkire hatással vannak. Az európai országok többségében meg kell oldani a foglalkoztatottság növelését, az öregedő társadalmak problémáját, a szociális és jóléti rendszerek fenntarthatóságát.

Az *e-inclusion* politika azt mondja, hogy a befogadó információs társadalom aktív eszközei – például széles sávú infrastruktúra, e-közszolgáltatások, akadálymentes webkikötők, digitális írástudás – segítségével növelhető az információs társadalom integrációs ereje, javítható az esélyegyenlőség, a gazdasági aktivitás, a foglalkoztathatóság. Mivel a gazdasági és társadalmi gondok – még ha eltérő mértékben is – igen hasonlóak az egyes országokban, az *e-befogadás* programja mára össz-európai érdeké vált.

A maga eszközeivel ehhez próbál hozzájárulni folyóiratunknak ez a tematikus száma, melynek minden rovata – jelezve a téma gazdagságát – ezzel a témakörrel foglalkozik.

Magyarországon a digitális megosztottság mértéke több fontos mutató tekintetében évek óta nem csökken. A 18–29 év közöttiek körében még a múlt évben is kétszer annyi új internethasználó jelent meg, mint a 60 év felettiek között. Ennek következtében a Rigai Nyilatkozatban vállalt célok részleges elérése is – a meglévő digitális megosztottság felére csökkentése néhány kiemelt célcsoportban – igen nagy feladatot fog jelenteni.

Dombi Gábor és Molnár Szilárd közös tanulmánya az európai *e-befogadási* politika előretörésének folyamatát és indokait mutatja be, reflektálva a magyarországi kihívások nagyságára is. A tanulmány végigvezeti az olvasót azon a gondolati íven, ami a digitális megosztottság leíró fogalmának megjelenésétől a normatív elemeket előtérbe helyező „befogadó információs társadalom”, az *e-inclusion* programjáiig vezet, amely már nem a „szakadékat”, hanem az azt áthidalni képes aktív eszközöket, lehetőségeket és törekvéseket hangsúlyozza.

A Michael Gurstein nagyobb terjedelmű, frissen publikált könyvéből itt közölt néhány fejezet a hazánkban is nagy hagyományú közösségi informatika jelentőségét, elméleti hátterét és gyakorlati hasznát mutatja be. Többek között az ITTK számos kutatása és elemzése is rámutatott már arra, hogy a hazánk településszerkezetéből adódó, földrajzilag meghatározott digitális megosztottságából származó hátrányok felszámolásának egyik leghatékonyabb eszköze éppen a közösségi informatika lehet. Éppen ezért jelent számunkra nagy örömet Gurstein tanulmányának megjelenése, hiszen a magyar nyelvű szakirodalomból szinte teljes mértékben hiányoznak a közösségi informatika témakörébe tartozó művek.

Galács Anna és Ságvári Bence arra vállalkoztak, hogy a nemzetközi szakirodalomban gyakran tárgyalt másodlagos digitális egyenlőtlenségek (a felhasználók között a használat céljai és módszerei tekintetében fennálló különbségek) meghatározása alapján elemezzék a magyarországi internetezők taborát.

Laufer László és Koncz Péter közös tanulmánya egy folyamatosan felértékelődő területtel, a fogyatékkal élők és az Európában igen jelentős létszámot kitevő idős emberek életét megkönnyítő „segítő technológiákkal” és az „intelligens környezettel” foglalkozik, de áttekintést kapunk belőle azokról a kritikus sikertényezőkről is, amelyek kulcsszerepet játszanak abban, hogy mely termékek terjednek csupán szűk körben, és melyek válnak be speciális igényű célcsoportokban.

Az ITTK két kutatója, Kollányi Bence és Kurucz Erika írása egy nagyon fontos és ígéretes eredményekkel kecsegtető hazai programot mutat be. A *WiFi falu* program célja a hátrányos helyzetű térségekben élő roma fiatalok, családok mobilizációs esélyeinek javítása a digitális eszközök elterjesztése révén. A hazai e-befogadási programok tényleges társadalmi-gazdasági hatásosságának vizsgálatai egyelőre még hiányoznak, ezért a tanulmány kitér két lehetséges „forgatókönyv” ismertetésére is ezen a fontos területen.

Ki kell még emelni Csepeli György recenzióját a két svéd szerző, Alexander Bard és Jab Söderquist 2002-ben írt könyvéről, mely a legújabb osztályról, a netokráciáról szól. Az információs társadalom új elitjét alkotó netokraták szűrik, rendszerezik, sőt hitelesítik és így mindenki másnál inkább birtokolják is a modern kor legfontosabb termelőeszközét, az információt. Ők népesítik be az új digitális közeget, amelyben tudásuk, létük alapját megteremtik, és oly otthonosan mozognak benne, hogy ott alkotnak közösségeket is.

Állandó rovataink közül ajánljuk még a hagyományteremtő céllal megtartott első digitális esélyegyenlőségi konferenciáról szóló beszámolót, valamint az e-befogadás kiemelt dokumentumainak internetes gyűjteményét.

Őszintén reméljük, hogy jelen számunk – amely a Nemzeti Kutatási és Technológiai Hivatal Apponyi Albert programja keretében kiírt *Mecenatúra* pályázaton elnyert támogatás segítségével készült – sok hasznos információval és a gyakorlatban is hasznosítható tudással szolgál az érdeklődők számára, s így a hazai e-befogadási program értékes elemévé fog válni.

Alföldi István és Molnár Szilárd